

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА МІЖНАРОДНУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

ЖНАКІНА Е.Г., к.е.н., доцент кафедри фундаментальних економічних дисциплін факультету економіки та управління СДПУ

Постановка проблеми. Динамічний розвиток міжнародної економіки призвів до поглиблення глобалізації економіки, міжнародного поділу праці, лібералізації торгівлі і фінансової сфери, збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій. Проблеми формування конкурентних стратегій підприємств і забезпечення міжнародної конкурентоспроможності перебувають у центрі уваги урядів різних країн світу. Складні зміни в світовій економічній системі безпосередньо стосуються і України, яка прагне утвердитись на світовій арені як високорозвинена держава.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних основ конкуренції, її сучасних форм, міжнародного конкурентного середовища, аналіз причин та умов виникнення конкурентних переваг здійснено такими зарубіжними вченими: М.Портером, Р.Фатхутдиновим, П.Кругманом, Ф.Хайском, В.Хартманном, К. Штайльманом, Й.Шумпетером, О.Юдановим. Проблеми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн досліджуються в роботах вітчизняних учених-економістів: Л.Антонюк, Я.Базилук, Я.Белінської, В.Близнюка, А.Гальчинського, В.Геєця, Я.Жаліла, Д.Лук'яненка, С.Мочерного, В.Новицького, В.Семиноженка, А.Філіпенка.

Метою статті є системне визначення сильних та слабких сторін економіки України порівняно з іншими країнами світу, аналіз найвигідніших зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на структурні процеси, а також шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни за умов активізації інтегральних процесів і посилення тиску глобальної конкуренції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна конкурентоспроможність країни визначається наявністю у неї конкурентоспроможних галузей і виробництв.

К.Штайльман, М.Дряхлов, В.Хартманн вважають, що конкурентоспроможність країни – це здатність економіки однієї держави конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, підвищення продуктивності народного господарства й забезпечення на цій основі високого та постійного зростаючого рівня життя населення [2].

М. Портер визначає конкурентоспроможність як здатність країни підтримувати високі показники зростання та зайнятості протягом тривалого проміжку часу [4].

А. Гальчинський А., В. Геєць вважають, що конкурентоспроможність – здатність національної економіки виробляти і споживати товари й послуги в умовах конкуренції з товарами і послугами, виробленими в інших країнах, при цьому результатом конкуренції повинно бути зростання рівня життя населення при дотриманні міжнародних економічних стандартів [6].

Л. Антонюк визначає міжнародну конкурентоспроможність країни як здатність країни створити таке національне бізнес-середовище за умов вільного і справедливого ринку, в якому вітчизняні товаровиробники можуть постійно розвивати свої конкурентні переваги та займати і утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку, завдяки: потужному економічному потенціалу, що забезпечує динамічне зростання економіки на інноваційній основі; розвинутій системі ринкових інститутів; володінню значним інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами; гнучким реагуванням на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікацію виробництва, максимально відстоюючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення [1].

На основі узагальнення існуючих трактувань міжнародної конкурентоспроможності країни в працях зарубіжних та вітчизняних учених у роботі запропоновано визначати дане поняття як здатність країни конкурувати з іншими країнами через реалізацію природного, виробничого, трудового, фінансового, інформаційного та інноваційного потенціалів їх економічних підсистем.

Встановлено, міжнародна конкурентоспроможність країни виявляється у досягненні конкурентних переваг у міжнародному суперництві, їх реалізації, що визначено такими основними принципами:

- у змінах і нововведеннях та у системі створення цінностей на мікрорівні;
- у створенні конкурентоспроможного виробництва й управління на мезорівні;
- у формуванні і реалізації стратегій соціально-економічного розвитку країни на макрорівні.

Високий рівень міжнародної конкурентоспроможності визначає для будь-якої країни збільшення можливостей для залучення інвестицій, фінансового капіталу, технологій, розширення присутності на ринках та підписання нових торговельних контрактів, і, навпаки, низькі рейтинги та оцінки свідчать про наслідки недооцінки урядами окремих країн необхідності створення національного середовища, що спонукає компанії до боротьби за ринки. Кожна країна відчуває необхідність порівнювати себе з іншими країнами за певним набором критеріїв, які дають достатньо повну яву про її спроможність протистояти міжнародній конкуренції на власних ринках і на ринках третіх країн.

Рівень конкурентоспроможності країни визначається за різними методами. Світовий економічний форум (World Economic Forum) запропонував Глобальний індекс конкурентоспроможності (ГІК), який бере до уваги мікроекономічні і макроекономічні основи національної конкурентоспроможності і включає зважене середнє значення великої кількості різних компонентів, а саме: державні, суспільні й приватні установи; макроекономічна стабільність; охорона здоров'я і початкова освіта; вища освіта і професійна підготовка;

ефективність ринку праці; ефективність ринку товарів і послуг; розвиненість фінансового ринку; технологічний рівень; розмір ринку; рівень розвитку бізнесу і інновацій.

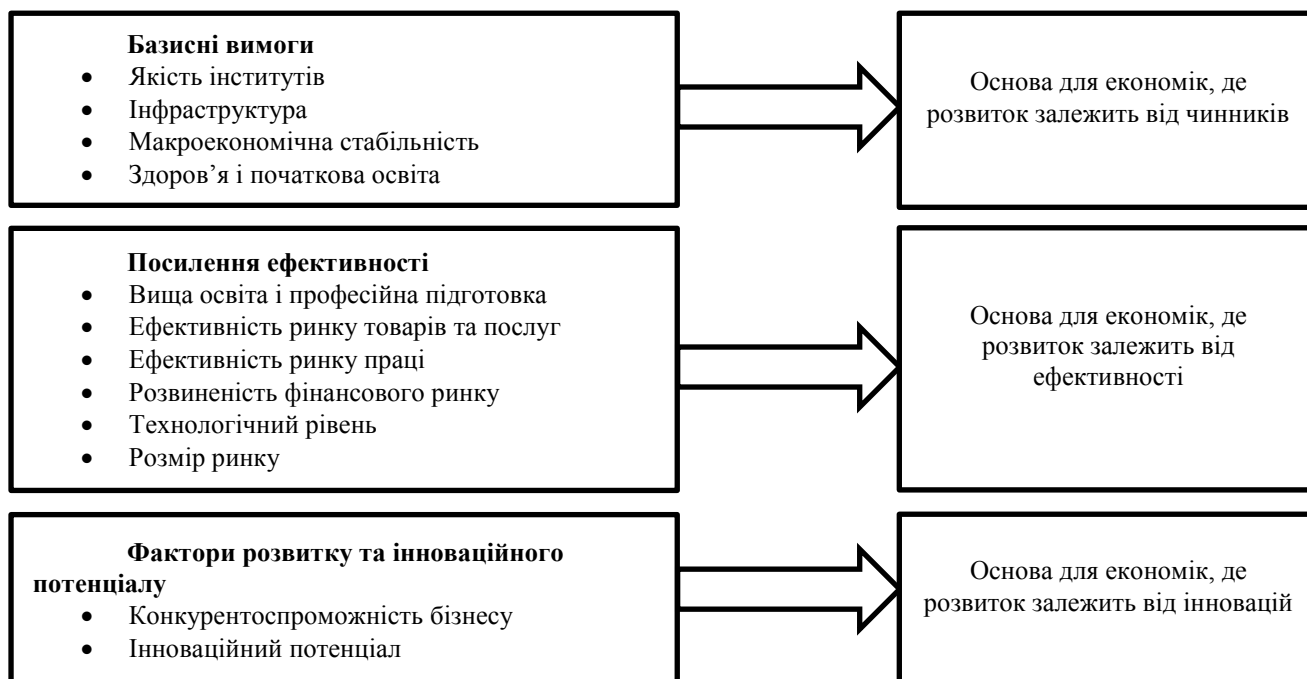

Рис. 1. Групування складових ГІК

Складові ГІК згруповані в три субіндекси, кожний з яких є найбільш важливим на певній стадії розвитку економіки країни: субіндекси базисних вимог, субіндекси посилення ефективності, субіндекси факторів розвитку та інноваційного потенціалу, що представлено на рис. 1.

Залежно від стадій розвитку і статистичної ваги субіндексів глобальної конкурентоспроможності, виходячи із рівня показників ВВП на душу населення Україна належить до групи країн, що знаходяться на перехідному етапі між факторною стадією та стадією ефективності (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Стадії розвитку та статистична вага субіндексів ГІК

	Стадії розвитку				
	Стадія 1: керований чинник	Перехід від стадії 1 до стадії 2	Стадія 2: керована ефективність	Перехід від стадії 2 до стадії 3	Стадія 3: керовані інновації
ВВП на душу населення(дол. США)	<2,000	2,000-2,999	3,000-8,999	9,000-17,000	>17,000
Вага субіндексу базисних вимог	60%	40-60%	40%	20-40%	20%
Вага субіндексу посилення ефективності	35%	35-50%	50%	50%	50%
Вага субіндексу факторів розвитку та інноваційного потенціалу	5%	5-10%	10%	10-30%	30%

Рейтинг країн за глобальним індексом конкурентоспроможності (ГІК) в 2012 році порівняно з даними 2011 року представлено в таблиці 2.

Країни з потужним інноваційним потенціалом опиняються за показником конкурентоспроможності в числі абсолютних лідерів через досягнення високого рівня продуктивності праці; вміння оперативно реагувати на зміни ринкового попиту, оновлювати товарну номенклатуру, знижувати витрати; здатність принципово змінити структуру економіки.

У рейтингу WEF за 2011 – 2012 рр. Україна піднялась на 7 пунктів з минулого року і зараз займає 82 місце серед країн світу, повернувшись до показника 2009 року (табл. 3).

Таблиця 2.

Глобальний індекс конкурентоспроможності (ГІК) [7]

Країна	Рейтинг, 2012р.	Бали, 2012р.	Рейтинг, 2011р.	Бали, 2011р.
Швейцарія	1	5,74	1	5,63
Сінгапур	2	5,63	3	5,48
Швеція	3	5,61	2	5,56
Фінляндія	4	5,47	7	5,37
США	5	5,43	4	5,43
Німеччина	6	5,41	5	5,39
Нідерланди	7	5,41	8	5,33
Данія	8	5,40	9	5,32
Японія	9	5,40	6	5,37
Велика Британія	10	5,39	12	5,25
Росія	66	4,21	63	4,24
Україна	82	4,00	89	3,90

Найгірші результати Україна демонструє по групі базових показників, особливо по групам – макроекономічні умови (112 позиція) та державні інститути (131 позиція).

На функціонування державних та приватних інститутів найбільшим чином вплинули такі компоненти: захист прав інтелектуальної власності (138 місце), захист прав власності (137 місце), боротьба з корупцією та незалежність судів (134 місце), дієвість аудиторських і бухгалтерських стандартів (133 місце), етична поведінка компаній (126 місце), ефективність корпоративного управління (106 місце).

126 місце займає Україна за темпами інфляції та 105 місце - зростання дефіциту державного бюджету.

Відбулося покращення позицій щодо субіндексу здоров'я та початкова освіта (74 місце), але слабкими сторонами залишаються втрати бізнесу від туберкульозу (106 місце), поширеність ВІЧ (110 місце) та охоплення населення початковою освітою (105 місце).

Таблиця 3.

Глобальний індекс конкурентоспроможності України

	місце (серед 142)	бали (1-7)
ГІК 2011-2012	82	4,0
ГІК 2010-2011(серед 139)	89	3,9
ГІК 2009-2010(серед 133)	82	4,0
<i>Базисні вимоги(40,0%)</i>	98	4,2
Якість інститутів	131	3,0
Інфраструктура	71	3,9
Макроекономічна стабільність	112	4,2
Здоров'я та початкова освіта	74	5,6
<i>Посилення ефективності(50,0%)</i>	74	4,0
Вища освіта і професійна підготовка	51	4,6
Ефективність ринку товарів та послуг	129	3,6
Ефективність ринку праці	61	4,4
Розвиненість фінансового ринку	116	3,4
Технологічний рівень	82	3,5
Розмір ринку	38	4,5
<i>Фактори розвитку та інноваційного потенціалу(10,0%)</i>	93	3,3
Конкурентоспроможність бізнесу	103	3,5
Інноваційний потенціал	74	3,1

У той же час, сильними сторонами міжнародної конкурентоспроможності України на даний час залишаються:

- високий загальноосвітній рівень населення (за якістю початкової освіти Україна посідає 48 місце);
- гнучкий та ефективний ринок праці (за співвідношенням зарплата-продуктивність – 42 місце, простота процедур найму та звільнення – 17 місце, участь жінок у трудовій діяльності – 40 місце);
- великий обсяг внутрішнього ринку (37 місце) та зовнішньої торгівлі (36 місце).

Непогані показники демонструє Україна по групі чинників інноваційного розвитку, а саме: висока здатність до інновацій (42 місце), якість науково-дослідних установ (72 місце), наявність вчених та інженерів (51 місце). Існує істотна невідповідність науково-технічного потенціалу країни загальній продуктивності національної економіки, що зумовлено низькою ефективністю національної інноваційної системи загалом.

Слід зазначити, що обстеження, які проводилися в рамках дослідження глобальної конкурентоспроможності, виявили такі основні проблеми для ведення бізнесу в Україні (% відповідей респондентів):

- корупція - 16,0 %;
- податкове регулювання - 14,4 %;
- ускладнений доступ до фінансування - 13,6 %;
- неефективність державного управління - 10,3 %;
- податкові ставки - 9,3 %;
- інфляція - 7,6 %;
- політична нестабільність - 6,6 %;
- нестабільність уряду / можливість переворотів - 5,1 %;
- законодавчі обмеження ринку праці - 4,8 %;
- злочинність - 3,5 %;
- валютне регулювання - 2,8 %;
- недоліки інфраструктури - 2,8 %;
- слабкість охорони здоров'я - 1,3 %;
- недоліки загальної та професійної освіти - 1,2 %;
- недостатній рівень трудової етики на ринку праці - 0,8 %.

Отже, головною причиною низької міжнародної конкурентоспроможності України виступає відсутність основних умов для її зростання, що обумовлене відсутністю інституційних умов, проблемами з розвитком інфраструктури та недоліками макроекономічного управління економікою.

Світовий досвід свідчить, що саме активізація державної політики в напрямі підвищення конкурентоспроможності економіки є рушійною силою даного процесу.

Інститутом економіки та прогнозування НАН України розроблено проект Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки України, що передбачає [5]:

- забезпечення сталого динамічного зростання із підвищенням рівня ВВП за ПКС на одну особу населення до не менше 40% у 2015 р.;
- підтримка макроекономічної стабільності: рівень дефіциту бюджету (не більше 3%, поступове зниження рівня інфляції до 2%, диверсифікація зовнішніх цінкових шоків шляхом гармонізації та стабілізації розподілу доходів між державою, населенням та підприємствами);
- створення високоєфективних державних інституцій із двократним підвищенням середньої оцінки якості державних інституцій;
- посилення партнерства між владою та бізнесом шляхом створення сприятливого підприємницького середовища та активізації ролі бізнесу у підвищенні конкурентоспроможності економіки;
- розширення фінансування фундаментальних та прикладних досліджень у проривних технологіях майбутнього та технологіях, що покращують якість життя (до 3% ВВП) із збільшенням участі бізнесу у їх фінансуванні (до 60% у 2015 р.), а також у проектах підвищення кваліфікації та освітніх програм;
- кардинальна модернізація власної індустрії на основі розвитку високотехнологічних видів економічної діяльності із підвищенням їх рівнів в обсягах валової доданої вартості обробної промисловості;
- створення сучасних транспортних коридорів та інформаційних мереж;
- посилення захисту навколишнього середовища із заохоченням виробників до використання безвідходних та енергозберігаючих технологій.

Реалізація Концепції Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки дозволить вирішити декілька актуальних задач, а саме: підвищити конкурентоспроможність економіки України, активізувати інноваційно-інвестиційну складову розвитку із позитивним впливом на структурні процеси у реальному секторі економіки та в розширенні перспективної складової «економіки на базі знань», чим забезпечить динамічне економічне зростання із підвищенням рівня та якості життя населення.

Висновки. Таким чином, в Україні усунення слабких сторін і нарощення конкурентних переваг вимагають розробки та реалізації системних заходів з боку уряду країни, органів влади та суб'єктів господарювання. Підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України та перехід на інноваційний шлях розвитку є ключовими завданнями державної економічної політики країни.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна Конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. – К.: КНЕУ, 2004. – 275 с.
2. Економічна енциклопедія: у 3т. – Т.2/ Редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 848 с.
3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації/ Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилук, Я. В. Белінська та ін.; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.

4. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер: пер. с англ. / под ред. В.Д. Щетинина. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 316 с.
5. Проект Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки України. – Режим доступу: <http://iee.org.ua>
6. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: моногр.: у 3 т. / За заг. ред. В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є.Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – Т.3. – 556с.
7. The Global Comhetitiveness Report 2011-2012, World Economic Forum. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>

РЕЗЮМЕ:

У роботі досліджено теоретичні основи формування міжнародної конкурентоспроможності країн. Визначено сильні та слабкі сторони економіки України порівняно з іншими країнами світу, проаналізовано чинники впливу на структурні процеси, запропоновано шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни за умов активізації інтегральних процесів і посилення тиску глобальної конкуренції.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, інновації, інноваційний потенціал, інноваційна модель розвитку.

РЕЗЮМЕ:

В работе исследованы теоретические основы формирования международной конкурентоспособности стран. Определены сильные и слабые стороны экономики Украины в сравнении с другими странами мира, проанализированы факторы влияния на структурные процессы, предложены пути повышения международной конкурентоспособности страны в условиях активизации интеграционных процессов и усиления давления глобальной конкуренции.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность, инновации, инновационный потенциал, инновационная модель развития.

SUMMARY:

The theoretical grounds for the formation of the international competitiveness of the countries is thoroughly considered. There were determined the strengths and weaknesses of economics of Ukraine in comparison with the other countries all over the world, there were analyzed the factors influencing on the structural processes, there were offered the ways to improve the international competitiveness of the country by activation of integral processes and intensification of global competition pressure.

Key words: international competitiveness, innovations, innovative potential, innovative development model.